

Eesti Looduseuurijate Selts
Pärandkoosluste Kaitse Ühing
Loodusajakiri

EESTI TAIMESTIK JA SELLE UURIJAJD

Toomas Kukk

Tartu 2021

Keeletoimetanud ja korrektuuri lugenud MONIKA SALO
Küljendanud RAUL KASK
Fotode ja jooniste autor on TOOMAS KUKK, kui pildi juures pole märgitud teisiti

ISBN 978-9916-4-0595-6
Autoriõigus: TOOMAS KUKK ja kaasautorid, 2021

Trükikoda PRINTON

Sisukord

Tunne taimi!

Balti lurssvili, Läti ja Eesti endeem	6
Pehme koeratubakas, haruldus Tartu ümbrusest	8
Kollane nagu kuldtäht	12
Kollane kivirik, kaduv madalsootaim	15
Muda-nõmmkann, mudaste teede asukas	17
Laialehine nestik, taim soostunud põlismetsast	19
Eesti soojumikas, meie endeem	22
Kuidas üksikul saarel ellu jääda?	24
Kuidas taimed ja loomad saavad eestikeelse nime?	28

Pärandkooslused

Pärandkooslused: kas pärandame nad tulevikule?	36
Millisel maastikul elasid „Tõe ja õiguse“ prototüübid?	46

Loodusteaduslikud kogud

Loodusteaduslikud kogud: looduse sahtlist internetiandmebaasini	54
Essee: raamatukogu on ilmselt etem kui turbahunnik	60

Eesti taimestik

Taimede uue levikuaatlase välitööd on alanud	60
Globaalne ja lokaalne Eesti taimestik	66
Umbrohud kaovad koos põlluharijaga	76
Äärmuslased ja parajuslased Eesti taimeriigis	82
Soontaimede must raamat	90

Taimede eluolu

Taimede ontogeneesietappide eristamisest	98
--	----

Taimeteadlased

Albert Üksip, kunstnik ja teadlane	108
Albert Üksipi kogutud Tooma taimed	115
Viktor Masing, Eesti viimaseid entsüklopediste	118
Heinrich Aasamaa, suurima eraherbaariumi koguaja	128
Kas Hans Hiir oli petis?	130
Laelatul koolipoisi ja üliõpilasena	142

Kirjandus

146

Allikaviited

150

Register

151

Saateks

Siinsesse kogumikku on koondatud Eesti taimestikku, taimi ja nende uurimist käsitlevad kirjutised, mida olen viimastel kümnenditel avaldanud ajakirjas Eesti Loodus ja mitmesugustes väljaannetes. Tekstid on küll eri aegadel kirjutatud, kuid praeguse raamatu jaoks said kõik kriitiliselt ja värske pilguga üle vaadatud ning uuendatud.

Kirjutised liigituvad mitmesse suuremasse peatükki, ehkki need jaotised ei ole raamatus selgelt esile toodud. Kõigepealt on kirjutised meil vähe levinud või uutest taimedest, keda taimehuvilised võiks Eestis rohkem tähele panna ja vaatluste või herbaareksplaridena talletada. Siin on uuesti üllitatud mõned artiklid esmasleidude, näiteks muda-nõmmkanni kohta, aga tutvustatud ka üsnagi levinud taimi, näiteks kollast kivirikku või eesti soojumikat.

Igasugused taimede leiud oleme koondanud taimeatlasesse. Uue taimeatlase tegemine algas 2014; esimesel aastal tegime välitööd öhinapõhiselt ja proovisime uut meetodikat. 2015–2020 toetas taimeatlase koostamist keskkonnavesteeeringute keskus kolme projektina ning lõpptulemusena ilmus mullu uus taimeatlas ka raamatuna. Siia kogumikku olen võtnud ka artiklid taimeatlase koostamise käigust ning mõningad kokkuvõtavad kirjutised. Need on küll kirjutatud eelmise taimeatlase põhjal (Kukk, Kull 2005), kuid samamoodi nagu teised artiklid on needki asjakohastatud.

Mulle väga tähtis valdkond on botaanilised kogud. Olen herbaariumide kogumise ja vormistamise kohta avaldanud raamatu (Kukk 2015), ent kirjutanud ka Eesti Loodusesse ülevaate, mis nüüd ilmub uuesti. Leiuandmete dokumenteerimine ka kuivatatud taimede kujul on aktuaalne praegugi.

Oluline valdkond on kahtlemata olnud pärandkoosluste, eriti puisniitude kaitse. Ülevaatlik artikkel on ilmunud 2008. aasta Eesti Looduse juulinumbris. Tagantjärele seda üle vaadates tuleb tõdeda, et suuremas osas peab seegi praegu paika; muidugi muutuvad aastast aastasse niitmise või karjatamise toetuste summad ja täpsemad eeskirjad, mille järgi raha jagatakse.

Taimeteadlased on olnud ka värvikad isikud. Minu jaoks on botaanikutest väga olulisel kohal Albert Üksip, kes kutselise näitleja ameti kõrvalt on jõudnud kõige kaugemale Eesti taimesisüsteematikutes: ta on kirjeldanud suure hulga teadusele uusi taimeliike kunagise Nõukogude Liidu alalt ja avaldanud vene keeles monograafia, mis on ilmunud ka ingliskeelsete tõlgetena.

Oluline, ent praegusel ajal vähem tuntud taimeadlane on Viktor Masing. Tema mälestused („Sammud samblas ja liivas“ 1999) on üldtoonilt üsnagi nukrad, sest ta on oma elutööd pidanud ajutiseks, hääbuvaks, nagu ka mälestuste pealkirjast selgub. Siiski on Viktor Masingu teadustööde ja eeskätt entsüklopeediliste teoste mõju nüüdisaja loodusteadustes endiselt tunda.

Mitmedki muud varem avaldatud artiklid tundusid sobivat siinsesse kogumikku. Vaatasin varasemad tekstid uuesti üle ning tegin nii mõnessegi päris suuri muudatusi, lähtudes nüüdisaegsetest teadmistest. Nii et lugege parem praegust kogumikku kui vanu algartikleid!

Toomas Kull

